

केळी निर्यातीसाठी परस्पर साहाय्याची गरज

प्रसंग- युरे गॅप केळी निर्यात प्रशिक्षणात शेतकरी बांधवांना मार्गदर्शन

दि. १९-०४-२००५, स्थळ - जैन हिल्स

युरे गॅप प्रमाणपत्र म्हणजे चांगल्या शेती पद्धतीचा कागदी पुरावा. सर्व शेती आधुनिक करण्याबरोबरच खते, कीटकनाशके यावर नियंत्रण हवे, अंतिम शेती उत्पादनाचा आकार ठराविक असावा. याचे जगन्मान्य प्रमाणपत्र सोबत असेल, तर जगात निर्यात करणे एकदम सोपे. शेतकऱ्यांच्या कनवटीला दोन पैसे जास्त. केळी हे जळगावचे पीक. पिकाचा केवळ दर्जा, संख्या वाढवून उपयोग नाही, तर त्यासाठी योग्य बाजारपेठ शोधण्याचे काम मुख्य. मग त्या बाजारपेठेत उभे राहण्यासाठी आवश्यक त्या अटी पूर्ण केल्याच पाहिजेत. यासाठी सगळ्या उत्पादक शेतकऱ्यांना एकत्र करून विचारवंत, संशोधक, प्रक्रिया कारखानदार माहीतगार, अभ्यासक बोललेच पाहिजेत. त्या सर्वांच्या नेत्याने म्हणजेच श्री भवरलाल जैन यांनी पुढचा मार्ग रस्ता दाखवायला हवा. तोच मार्ग इथे ते दाखवतात.

मित्रांनो,

मला सांगण्यास फार आनंद वाटतो की, जळगावच्या केळीची सरासरी उत्पादकता जगात सर्वात जास्त आहे. आपल्या देशात चेन्नई आणि जळगाव यांच्यात नेहमी चढाओढ होती. परंतु आपण चेन्नईला मागे टाकले. कारण त्यांच्याकडे रोगराईचे प्रमाण वाढले. त्यामुळे त्यांची उत्पादकता मार खात आहे. आपण म्हणजे, महाराष्ट्र एक नंबरवर आहे! महाराष्ट्रात जळगाव जिल्हा एक नंबरवर आला. त्याचे मूळ कारण म्हणजे आपण सर्व प्रगतीशील आहात. एक यज्ञ समजून आपण पिढ्यान्पिढ्या हे काम करीत आहात. नवीन वाण आपण आणले. ऊति संवर्धनामुळे उत्पादकतेत बराच फरक पडला. या दोन कारणांमुळे आपण जगातील ६० ते ६५ टक्के केळीची उत्पादकता वाढवू शकलो. भारतातील केळी उत्पादनात १६ टक्के उत्पादन जळगाव जिल्ह्यात होते.

कित्येक प्रयत्न करूनसुद्धा आपण खऱ्या अर्थाने केळी निर्यात करू शकलो नाही. के.एम्. पाटील शासनात असताना त्यांनी खूप प्रयत्न केले होते. मधुकररावांनीही शासनात प्रयत्न असताना त्यांनीही केले असतील. इतर लोकप्रतिनिधींनी असे प्रयत्न केले असतील. त्याबद्दल मला माहिती नाही. के.एम्. पाटील यांच्याशी घनिष्ट संबंध होता, म्हणून त्यांचे प्रयत्न मला माहिती आहेत, परंतु हे काम जमले नाही. आता महाबनानाही प्रयत्न करीत

आहे. त्यांना काय अडचणी आल्या, याविषयी मला जाणून घेण्याची इच्छा होती. परंतु ते प्रतिनिधी येथे नाहीत. कुणाला त्याविषयी माहिती असेल, तर नंतर पुढच्या सत्रात आपण चर्चा करू.

कुठलीही चांगली कामे होत असताना त्या कामांसाठी सहकार्य करणे ही चांगली बाब आहे. त्यासाठी जात, धर्म, प्रांत, पक्ष याचा संबंध येता कामा नये. आपण सर्व शेतकरी आहोत. आपला धर्म शेती आहे हे ध्यानात घेतले पाहिजे. हे जर खरे असेल, तर आपण भविष्यासाठी सर्व एकत्र येऊन झटून कार्य करायला हवे. आजच्या उपस्थितीवरून बहुतांश तरुण मंडळी येथे आलेली आहेत आणि मित्रांनो, याचा विशेष आनंद आहे. सर्व तरुण जर शेतीकडे लक्ष देणार असतील, तर या शेतीला चांगले दिवस येतील असे मला वाटते.

आपली उत्पादकता वाढली आणि आपण स्वस्थ बसून राहिलो तर चालणार नाही. जगात प्रत्येक क्षेत्रात, माणसात इतकी आत्यंतिक स्पर्धा सुरु आहे की, आपण थांबलात तर आपल्याला चिरडून ते पुढे जातील. आपण मागे पडाल, ही वस्तुस्थिती आहे. आता हीच बाब घ्या. नांदेड, सोलापूरकडे फारशी केळी घेतली जात नसे, परंतु ऊसाच्या शेतीत त्यांना फार समस्या येऊ लागलेल्या आहेत. या समस्या सोडविण्यासाठी ते केळीकडे वळले. उसापेक्षा केळी अधिक पैसा देते असे पाहिल्यावर त्यांनी केळीकडे अधिक लक्ष केंद्रित केले. त्यामुळे आपल्यापेक्षाही सरासरी अधिक उत्पादन घेणारे शेतकरी तेथे निर्माण झाल्याचे चित्र बघायला मिळत आहे. मी के.बी. पाटील यांना सांगितले की, 'येथील काही शेतकऱ्यांची अशा शेतकऱ्यांकडे कृषी सहल घेऊन जा आणि त्यांना बघू दे की, आपल्यापेक्षाही अधिक उत्पादन घेणारे शेतकरी तयार झाले आहेत. प्रत्यक्ष पाहिल्यावर त्यांना ते पटेल. पुढे येणाऱ्या धोक्यांना सामोरे कसे जायचे, हेही त्यामुळे समजेल.'

जळगाव केळीची राजधानी आहे. असे असून रेल्वेचे भाडे सोडले तर शासनाने काहीही दिलेले नाही. शरद पवार साहेबांना भेटायला येथील काही केळी उत्पादक गेले होते. केळीसाठी शंभर कोटी रुपये देण्याचे त्यांनी जाहीर केले आहे. हे पैसे आपल्याकडे येतील तर चांगले होईल.

वरणगावचा कारखाना सोडला तर जळगाव जिल्ह्यात एकही केंद्र शासनाचा कारखाना नाही. कृषी उद्योगात महाराष्ट्र शासनाचेही कारखाने नाहीत. हे एका दृष्टीने चांगले आहे. मित्रांनो, सरकारचा जेवढा सहभाग कमी, तेवढे तुम्हाला स्वातंत्र्य अधिक. त्यामुळे आपल्या दृष्टीने चांगले झाले आहे की, आपल्याला शासकीय कुबड्या किंवा मदतीची आवश्यकता

नाही. त्यामुळे आपण स्वतः सशक्त झालो. सर्व शेतकरी येथे मर्सिडीज, क्वॉलिसमध्ये आले, इतके ते धनिक झाले, तर माझ्या जीवनाचे सार्थक झाले असे मी समजेन.(टाळ्या)

जळगाव जिल्हा, केळीची राजधानी. ही गोष्ट इतिहास जमा होऊ नये, यासाठी आजचा कार्यक्रम आयोजित केला आहे. या देशातून सोन्याचा धूर निघत होता हा भूतकाळ झाला. आता आपण भीक मागतोय. 'आपली परिस्थिती अशी होऊ शकते का?' असे जर आपण मला प्रामाणिकपणे विचारले, तर त्याचे तेवढेच प्रामाणिक उत्तर हे आहे की, अशी वेळ आपल्यावर येऊ शकते, कारण आपण इतके लोक आहोत की, एकमेकांचा पायपोस एकमेकात ठेवण्याची सुतराम शक्यता नाही. आपण एवढे सधन, सशक्त होऊन गेलो की, आपल्याला एकमेकांची आवश्यकताच वाटेनाशी झाली. मी सगळे करू शकतो, असे आपल्याला वाटते. त्यामुळे परस्परांचे सहकार्य आणि सुसंवाद नसल्यात जमा आहे. तिसरी गोष्ट म्हणजे राजकारणामुळे घरेच्या घरे, गल्लीच्या गल्ली वाटले गेले आहेत. मने अशी दुभंगली की हाडापासून, जन्मापासून त्यांचे शत्रुत्व आहे, अशी परिस्थिती निर्माण झाली आहे.

मी अमेरिकेत इतक्या वेळा गेलो. तिथे कुणीही राजकारणावर गप्पा मारताना आढळत नाही. निवडणुकांच्या दिवशी त्यांना मतदान करायचे असेल तर ते मत देतात. परंतु चर्चा सोडून जर आपण बिहार, उत्तर प्रदेशात गेलात, तर राजकारणाशिवाय जीवनच नाही असे ते म्हणतात. असे वागणे कमी झाले पाहिजे. राजकारणाचा उपयोग होत असेल तर जरूर करावा, अन्यथा करू नये, म्हणून माझी अशी प्रामाणिक इच्छा आहे की, जर हे १०० कोटी रुपये येत असतील तर त्याचा योग्य दिशेने उपयोग व्हावा. केव्हा, कसे येतील? माहिती नाही, त्याचे काय होईल? तेही माहिती नाही.

आजपर्यंत अनेक शासकीय योजना आपण पाहिल्या; आपल्याला त्याचा फायदा झालेला नाही. आपल्यासाठीच त्या निर्माण झालेल्या होत्या. उदाहरणार्थ, येथील शासनाचे 'केळी संशोधन केंद्र' केवळ केळीसाठी येथे आले. परंतु त्यातून काय निष्पन्न झाले! १९९४ पासून मी जी जात आणायचा प्रयत्न केला, ती ते आणू शकले असते. त्यांना तर सगळेच खुले आहे. आंतरराष्ट्रीय समन्वयक असा संशोधन कार्यक्रम आहे. तेथे सगळ्या जगातील नमुने उपलब्ध असतात. आपल्या देशात ते फुकट देतात. ते नमुने कसे चालतात, त्याविषयीचे काम त्रिचीमध्ये करायचे. प्रत्येक राज्याच्या हवामानाचा अभ्यास करून कोणते योग्य असेल ते रोप त्यांना द्यायचे. यातील एकही गोष्ट झाली नाही. त्यांच्याकडे नमुने असतात. शंभर दीडशे खोडे/रोपे लावली जातात. संशोधन करणारे सर्व साहेब असतात. तुमच्या-

आमच्यासारखे ते काही शेतात फिरत नाहीत. पुस्तके वाचतात, पुन्हा पुस्तके वाचतात. नवीन पुस्तक निर्माण करतात, पण शेत तिथेच राहून जाते. त्यामुळे मोठी पंचाईत होत असते.

मी असे पाहिले आहे की, केळीची निर्यात करायची असेल तर त्यासाठी कोणती जात चालते ते तर आधी ठरवून घ्या. त्या वेळी हा ग्रॅन्डनैन नमुना माझ्या लक्षात आला, म्हणून मी एका डॉलरला एक या प्रमाणे १० डॉलरची रोपे झसायलमधून आणली. त्यावर संशोधन केले. सात वर्षांनंतर आपण बघताय की, आज आपण एका रोपाला लागणारे १२ रुपये देतात. बेणे विकून तेही वसूल करून घेत आहात. मला संशोधनासाठी पाच - सात कोटी रुपये लागले. ते आता वसूल होण्यास सुरुवात झाली आहे. परंतु हे सर्व झाल्यानंतर आता उत्पादन वाढले. हे वाढीव उत्पादन विकायचे कुठे? स्पर्धेमुळे मालाचे भाव कमी होणार आहेत. आज रु. ३ प्रति किलो केळी विकली जाते. मी आता शंभर एकर केळी केली आहे. आपणासारख्या जमिनी, पाणी माझ्याजवळ नाही, परंतु ते नसताना ही केळी मी केली. मला चांगले उत्पन्न त्यातून मिळत आहे

मी अजून नवीन संशोधनाचा कार्यक्रम आखला आहे. त्यासाठी आणखी पाच कोटी रुपये लागणार आहेत. दूरदेशी निर्यात करायची असेल, तर किमान १५ दिवस केळी पिकू नयेत असे काही गुणसूत्र त्यात टाकता आले, त्याची टिकण्याची कालमर्यादा वाढविता आली तर फार छान होईल, असे प्रयत्न सुरु केले आहेत. उत्पादन जास्त कसे होईल, याकडे लक्ष दिले जात आहे, असे जास्त उत्पादन देणारे गुणसूत्र शोधणे कठीण आहे. समजा ७५ किलोचा घड असलेला कंद सापडला. तो कंद पुन्हा लावला किंवा त्याचे उति संवर्धन केले तर ७५ किलोचा घड दुसऱ्या वेळी म्हणजे पुढच्या वर्षी येईलच असे सांगता येत नाही. आपण संशोधन करणार आहोत, वजन वाढवणार आहोत, याविषयी निश्चित प्रयत्नशील राहू.

उत्पादन वाढल्यावर भाव कमी होतील आणि आपण होतो तिथेच राहिलो, असे होईल. जर हे टाळायचे असेल, तर केळीची निर्यात केली पाहिजे. तसेच चांगली केळी खाणारे लोक शोधले पाहिजेत. असे लोक तयार आहेत. पिवळी केळी. एकही डाग नसलेली स्वच्छ केळी किलोमागे दोन किंवा तीन रुपये जास्त देऊनही घ्यायला तयार असतील. हे जर आपण आपल्या देशात मुंबई, कोलकता, दिल्लीमध्ये विकले तर तेथे फार मोठी बाजारपेठ आहे. त्यानंतर दुबई जवळची बाजारपेठ आहे. येथून चार दिवसच लागतात. यामध्ये निश्चितता

येण्यासाठी पाच वर्षांचा कार्यक्रम आखला पाहिजे. उत्पादकता वाढवणार असूनसुद्धा भविष्यात त्याचे काय होईल याची भीती कमी झाली नाही; ती वाढलेली आहे, याचे मनात शल्य आहे. त्यामुळे ही भीती कमी करायची असेल तर पुढचा विचार करून आज आपण संघटित झाले पाहिजे. जे मी एकटा करू शकत होतो, माझी कंपनी करू शकत होती, ते मी केलेले आहे. आता एवढ्या अधिक उत्पादनाचे काम मी एकटा करू शकत नाही. त्याचे कारण असे आहे की, ५० हजार टन केळी जहाज निर्यातीसाठी आवश्यक असते एवढे उत्पादन मी एकटा करू शकत नाही. ते सर्व आपण मिळून केले पाहिजे. त्यासाठी आपण आचारसंहिता पाळली पाहिजे.

एक विचार असा आहे की, आपण एक पब्लिक लिमिटेड कंपनी काढावी. असे करायचे म्हणजे काय करायचे? ज्यांना ज्यांना समभागधारक व्हायचे असेल त्यांना ते विकाने. जे शेतकरी केळी बागायतदार आहेत आणि ज्यांनी सातबाराच्या उताऱ्यावर पाच-सात एकर केळी लावली असेल अशा शेतकऱ्यांच्या भागभांडवलावर आपण एक पब्लिक लि. कंपनी काढावी. एवढी रक्कम तर जमा होणार नाही. १०० कोटी रु. या प्रकल्पाला पाहिजे. संशोधनापासून तर केळी भाव नियंत्रित आणि केळी निर्यात करायची असेल, तर शंभर कोटी रुपयांपेक्षा कमी रक्कम ठेवून चालणार नाही. फार मोठी यंत्रणा त्यासाठी उभी करावी लागेल. मी ३२ वर्षे या प्रयत्नात आहे. कृषी क्षेत्रात ४५० कोटी रुपयांची गुंतवणूक केली. आता एकाच विषयात आपल्याला शंभर कोटी रुपयांची गुंतवणूक करावी लागेल. प्रकल्पासाठी शंभर कोटी रुपयांची गुंतवणूक करावयाची आहे ते सर्व आपण स्वतःच उभारायचे आहे असे नाही, कारण शंभर कोटी रुपये टाकायला कुणाजवळ नसतात.

आपले स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी आपण मला विचारले की, आपण किती कोटी रुपये गुंतवणूक करायला तयार आहात? मित्रांनो आपणास योग्य वाटले तर आपण पन्नास टक्के रक्कम द्या. पाच कोटी रुपये आपण टाका. आपण म्हणत असाल तर पाच कोटी रुपये टाकण्यास मी तयार आहे. आपण म्हणाल एक कोटी रुपये टाका किंवा ५० कोटी रुपये टाका असे मी ऐकण्यास तयार आहे. परंतु ५० कोटींच्यावर एकही रुपया मी टाकणार नाही. पन्नास टक्के आपण सर्व शेतकरी आणि पन्नास टक्के जैन इरिगेशन असे जर केले तर शेतकरी आणि तंत्रज्ञान, जागतिक बाजारपेठेला लागणारे कौशल्य उपलब्ध आहे. त्यात 'ऑर्गॅनिक बनाना' किंवा युरे गॅप प्रमाणपत्र घेऊन आपण करू शकू, हा एक प्रकार झाला.

दुसरा प्रकार असा आहे की, प्रायव्हेट लि. कंपनी करायची. जेवढे शेतकरी तयार असतील ते शेतकरी आणि जैन इरिगेशन मिळून प्रायव्हेट लि. कंपनी करावी. त्यांच्यामार्फत काम करायचे. कंपनीत जे सभासद असतील त्यांचा माल घेण्यास कंपनी बांधील असेल. निर्धारित भावाला ते देण्यास तयार असायला हवे. त्या केळीची प्रतवारी केली पाहिजे. 'ए' म्हणजे युरोप किंवा मुंबईत पाठविण्यासाठी, 'बी' म्हणजे देशी बाजारपेठेसाठी, 'सी' म्हणजे प्रक्रियेसाठी. केळीचा भाव समजा 'ए' ला ३ रु. दिला तर 'बी' चा पावणेतीन राहिल आणि 'सी' चा अडीच राहिल. पाच वर्षांसाठी त्यांनी किमान भाव जाहीर करावे. समजा पाच रुपयांचा माल आपण दिला आणि त्याचे आपल्याला बारा रुपये आले, त्या बारा रुपयांतून तीन रुपये खर्च केला, त्यातून चार रुपये आपल्याला शिल्लक राहिले, तर ते पैसे त्या कंपनीमध्ये जमा राहतील, त्या निधीमध्ये राहतील. लाभांश द्यायचा की नाही ते ठरवू किंवा आपल्याला संशोधन केंद्र काढायचे असेल, तर असे केंद्रही काढता येईल.

शेतकऱ्याला दोन मुद्दे स्पष्ट होतात. एक म्हणजे अमुक एक भाव मिळेल, हे त्याला कळते आणि त्या कंपनीने ठरवून दिलेल्या अटी, शर्ती पाळून त्याने उत्पादन केले पाहिजे. ठरलेल्या दर्जाचा माल असला तरच माल घेतला जाईल. केळी निर्यात करण्यासाठी चिकीता, डोल्ड या कंपन्या प्रसिद्ध आहेत. त्या कंपन्यांप्रमाणे आपली कंपनी झाली पाहिजे, असे मला वाटते.

वरील विवेचनानुसार परस्परांशी सहकार्य, केळीची प्रत आणि दर्जा सांभाळण्यासाठी प्रमाणपत्र, अपेक्षित दर्जाची केळी उत्पादित करण्यासाठी शिस्तीने वागण्याची तयारी आणि संशोधनाची कास या चार गोष्टी आपण ध्यानी ठेवल्या, तर केळी निर्यात निश्चितपणे मूळ धरेल, नव्हे, यशस्वी होईल! त्यासाठी माझ्या सदिच्छा देऊन थांबतो.

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!